

HUMANISTISCHE STICHTING SOCRATES

Functies en dysfuncties van het strafrechtssysteem in onze maatschappij

13 september 1968

Mr. C. Gutter

1. Het strafrechtelijk handhavingsapparaat kan worden opgevat als een samengesteld systeem, dat in werking treedt op het ingangssignaal van wat door een onderdeel van dat systeem als een strafbaar feit (s.f.) wordt gepercipieerd, en dat tot rust komt nadat het systeem m.b.t. dat s.f. een of meer handelingen (beslissingen daaronder begrepen) heeft gesteld.

Dat samengestelde systeem wordt hier verder aangeduid als het strafrechtssysteem, of als het systeem.

2. Met toepassing van het cui bono-criterium (Blau & Scott, 1966, p.43) zal men het systeem moeten kenschetsen als een gemeenebest-organisatie, waarbij dus de bevolking als geheel de primair belanghebbende is, met daarnaast kenmerken van de service-organisatie, waarvan de activiteiten in de eerste plaats zijn gericht op het belang van de cliënten. Het karakter van gemeenebest-organisatie brengt mee, dat de activiteiten van het systeem moeten worden beoordeeld naar het nuttig effect dat zij voor de bevolking van Nederland opleveren. Als het systeem dus bijv. op een bepaald terrein activiteiten ontplooit die als regel meer schade dan nut teweegbrengen, en verbetering daarin niet te verwachten valt, zullen die activiteiten moeten worden gestaakt, tenzij van dat stopzetten een nog grotere schade zou moeten worden verwacht.

3. Het strafrechtssysteem is opgebouwd uit eenheden. De kleinste eenheden zijn natuurlijke personen, die een of meer rollen vervullen in de samengestelde eenheden. De grootste eenheden waaruit het systeem is samengesteld worden gevormd door de verschillende diensten die bij de behandeling van s.f. betrokken zijn: politie, O.M., gerechten, afdeling gevangeniswezen, afd. psychopatenzorg en afd. gratie van het Min. van Justitie etc.

4. Binnen het systeem heerst een geheel van waarden en normen, dat aan nieuwe leden middels training wordt bijgebracht en onder de leden middels positieve en negatieve sancties wordt gehandhaafd. Tussen de verschillende samengestelde eenheden van het systeem kunnen er verschillen optreden in de onderlinge krachtsverhouding tussen de waarden, en daarmee ook in de normen, maar in het systeem als geheel zijn krachten werkzaam die deze verschillen binnen vrij enge grenzen houden.

Onder waarde wordt hier verstaan een voor het handelen richtingbepalende factor, d.w.z. een factor die (mede) de richting bepaalt waarin een eenheid van het systeem de doelen zoekt waarop zij haar concrete handelen richt (cf. Parsons, 1960, p. 172)

Onder norm wordt hier verstaan de resultante van de richtingbepalende krachten van twee of meer waarden.

5. Tot de meest opvallende waarden van het systeem behoort de z.g. "handhaving van de rechtsorde." De rechtsorde wordt daarbij gezien, niet als het ideaal van een vreedzame en rechtvaardige ordening der samenleving waarvan de verwezenlijking wellicht in een verre toekomst mogelijk zal zijn, maar als een nu al bestaande zaak: "... er bestaat de orde van het recht, met een overheid welke tot taak heeft deze orde te handhaven" (Misdaad en straf", 1967, p. 11)(onderstreping van mij).

Hiernaast worden in het systeem nog andere beelden gehanteerd:

- het beeld van de harmonische Nederlandse samenleving, gekarakteriseerd door een zeker evenwicht tussen de belangen van alle Nederlands ingezetenen, een toestand van

vrede, die weerspiegeld wordt in die rechtsorde. Van alle Nederlandse ingezetenen mag in dit beeld redelijkerwijs worden verwacht, dat zij zich onthouden van verbreking van die vrede; en verder

- het beeld van de fatsoenlijke Nederlander, die zich gedraagt zoals van een lid van die harmonische samenleving mag worden verwacht.

Ook deze beelden zijn bepalend voor de richting waarin het systeem de doelen zoekt voor zijn handelen in concreto, en kunnen dus als waarden van het systeem worden beschouwd. M.b.v. deze beelden worden immers de strafbare feiten die door het systeem worden gepercipieerd, onderscheiden in

- a. feiten die de vrede en harmonie niet wezenlijk verstoren en de rechtsorde niet werkelijk verbreken. Deze feiten kunnen door iedere, ook de fatsoenlijkste, Nederlander worden begaan, en betekenen dus niet dat de dader niet in de samenleving thuishoort. In deze categorie vallen de meeste verkeersovertredingen en veel andere als overtreding strafbaar gestelde feiten, alsook een groot aantal s.f. uit de sociaal economische en fiscale sector en een aantal misdrijven uit het W.v.S. die naar hun aard of in concreto als 'niet zo erg' worden aangemerkt; en
- b. feiten die een wezenlijke verbreking van de rechtsorde inhouden. Zij veroorzaken "onvrede" en zijn in strijd met wat van de dader als "rechtsgenoot" mocht worden verwacht. Door een daad van deze soort brengt de dader een breuk teweeg tussen zichzelf en de samenleving, twee grootheden die voordien dus een ongebroken geheel vormden. De dader kenmerkt zich door zo'n daad als iemand die eigenlijk niet in de samenleving thuishoort. In deze categorie vallen een aantal misdrijven uit het W.v.S. en sommige overtredingen.

Dit onderscheid is in verschillende opzichten bepalend voor de acties van het systeem (zie hieronder, sub 11)

6. De hiervoor genoemde waarden impliceren als doelen voor het systeem o.a.:
- herstel van de rechtsorde en het evenwicht in gevallen waarin deze door een s.f. zijn verstoord;
 - verwijdering uit de maatschappij van mensen die daarin, blijkens een door hen begaan s.f., niet thuishoren;
 - preventie van toekomstige s.f., en
 - maximalisering van strafrechtelijke reactie: er moet op zoveel mogelijk strafbare feiten worden gereageerd.

Typerend zijn hier de volgende uitspraken:

"Een strafproces dat er met alle macht naar streeft alle strafbare feiten op te sporen, te vervolgen en te straffen, vervult... maatschappelijk deze belangrijke functie, dat het de criminaliteit doet verminderen" (Minkenhof, 1967, p.1)

Het strafrecht is een onderdeel van het recht, "dat de gevallen opsomt, waarin de overheid *verplicht*... is in te grijpen en te reageren" (J.M.van Bemmelen, 1965 p.30/31)

De opsporingsambtenaar die een s.f. constateert, is "in principe *verplicht* daarvan proces-verbaal op te maken" (J.M.van Bemmelen, 1957, p.120)

"Het is van algemene bekendheid, dat de burgerij haar (scil. de politie, C.G.) eensdeels vreest en uit de weg gaat, anderdeels haar als vraagbaak en vreedstichtster gebruikt. Huurkwesties, traptwisten, burenmoeilijkheden plegen aan de politie te worden voorgelegd... Door deze eigenaardige hebbelijkheid van het publiek ontstaat... een... moeilijkheid, nl. deze, dat er onder de ongevraagde mededelingen (sommige) kunnen voorkomen, die duiden op strafbare feiten. Alles nu, wat daarmee verband houdt of kan houden, *moet* de politie... protocolleren en aanbrengen. Zo kan het zijn, dat (...) het publiek eigenlijk bij de duivel te biecht komt" (Hazewinkel-Suringa, 1959, p. 56; de cursivering in dit en de beide voorgaande citaten is van mij, C.G.)

7. Naast de bovengenoemde kenmerkende waarden spelen in het systeem natuurlijk ook andere waarden een rol, met name die van de maatschappij waarin het systeem opereert. Maar deze waarden verliezen tegenover de typische waarden van het systeem vaak veel van hun kracht. De persoonlijke vrijheid bijv., door velen onder de bevolking als van zo grote waarde beschouwd dat zij er zelfs het leven van hun zonen voor over hebben, speelt in het waardensysteem van het strafrechtelijk handhavingsapparaat maar een vrij ondergeschikte rol.

8. Bezieet men de context waarin het strafrechtssysteem met zijn bovengeschetste "system of beliefs and values" opereert, dan merkt men een sterke discrepantie op tussen die geloofsinhouden enerzijds en de werkelijkheid anderzijds. Het beeld van de harmonische, door evenwicht en vrede gekenmerkte Nederlandse samenleving wordt gelogenstraft door de werkelijkheid van een bevolking in vrijwel permanente beweging, zowel qua samenstelling - jaarlijks gaan er zo'n 100.000 af en komen er plm. 240.000 bij -, als qua woonplaats, met bijv. in 1966 een binnenlandse migratie van 575.000, en qua gedragspatronen. Een bevolking bovendien waarbinnen allerlei tegenstellingen voorkomen, tussen klassen, tussen generaties enz.

Wetenschap en techniek brengen voortdurend ingrijpende veranderingen teweeg in de omstandigheden, en daarmee in het gedrag, van zeer velen. Verstedelijking en ontkerkelijking doen hun invloed voelen.

Bij deze objectieve komen de subjectieve feiten. Het bestaan van een door evenwicht en vrede gekenmerkte samenleving, gevormd door vrijwel allen die zich gedurende langere tijd op het Nederlandse grondgebied bevinden, impliceert dat de betrokkenen zich een deel voelen van het geheel dat met "de Nederlandse samenleving" wordt aangeduid, dat zij zich daarin "thuisvoelen". Bij onderzoek blijkt, dat de consequent van deze implicatie voor vrij velen niet opgaat; dus kan ook het antecedent niet waar zijn.

Van de 15-24 jarigen bijv. is bekend, dat velen zich niet in een van de bestaande samenlevingsverbanden thuisvoelen, of zich op z'n minst onzeker voelen t.a.v. de vraag, of zij er ook bij horen. Van andere groepen is bekend, dat zij weten er niet bij te horen. Zie bijv. het volgende citaat m.b.t. de Rotterdamse clubhuisjeugd, een categorie die nog maar 40 jaar geleden werd aangeduid als "meerderheidskinderen": "De jeugd waarmee de clubhuizen zich bezighouden, is dezelfde gebleven. Het is nog steeds de jeugd met een defensieve houding ontstaan uit onmachtsgedoe als reactie op langdurige sociaal-economische zwakte, geringe sociale waardering en slechte huisvesting... nog steeds de jongeren die in een isolement leven dat de reflectie is van de sociaal-culturele geïsoleerdheid van hun ouders... Tezamen vormen de ouders... die randgroep in onze maatschappij welke in de literatuur wordt aangeduid met de termen "proletarische achterhoede... maatschappelijke achterblijvers"... Uit de veelheid van kenmerken die aan de ouders van de clubhuisjongeren kunnen worden toegeschreven dringt zich nog steeds als hoofdkenmerk naar voren, dat zij onze *samenleving ervaren als 'niet van hen'*" ("Het moeizame werk onder "meerderheidskinderen" ", NRC 17-2-1968 (cursivering van mij, C.G.)).

Tenslotte nog een citaat uit "Misdad en straf":

"Uit de beschrijvingen, die in de - tegenwoordig zo talrijke - rapporten worden gegeven van de voorgeschiedenis van de delinquenten, blijkt, dat zij - vooral de recidivisten - dikwijls, zowel door gebrekkige psychische als materiële verzorging, bijzonder slecht zijn toegerust om zich als "law-abiding citizens" te gedragen. Zij zijn als mensen die met tropenkleding op een expeditie naar het poolgebied worden uitgestuurd. Ook blijkt, dat deze inadequate uitrusting vaak mede kan worden geweten aan het systeem van een maatschappij en de houding van een aantal leden van de samenleving jegens hen in het bijzonder" ("Misdad en straf", 1967, p. 9).

9. Ook de "fatsoenlijke Nederlander" is een drogbeeld van het systeem. Datzelfde drogbeeld leeft natuurlijk bij velen onder de bevolking. Maar die bestaat dan ook grotendeels uit niet-juristen. Een substituut-officier van justitie zei me eens: "Er zijn niet veel Titels in het Tweede Boek (van het W.v.Sr.), waaruit ik niet een of meermalen een delict heb gepleegd."

Deze zelfkennis is helaas praktisch voorbehouden aan juristen. Maar die kunnen dan ook niet te goeder trouw beweren, dat iemand die bijv. diefstal of valsheid in geschrifte pleegt, niet in de samenleving thuishoort. "Bij een enquête onder 1700 Amerikaanse burgers heeft 91% toegegeven wel eens een feit te hebben gepleegd, waar ze voor in de gevangenis gekomen zouden zijn, als de politie het ontdekt had" (De Tijd, 22-8-1967).

Nog hogere cijfers waren al eerder gevonden door Wallerstein en Wyle bij hun onderzoek m.b.t. eveneens 1700 "prevalently middle-class individuals" in de Verenigde Staten. 99% van de ondervraagden "confessed to having committed one or more of 49 offenses under the penal law of the" State of New York, each of these offenses being sufficiently serious to draw a maximum sentence of not less than one year. The mean number of offenses in adult years - this excludes all offenses committed before the age of 16 - was 18 for men and 11 for women. Fully 64% of the men and 29% of the women acknowledged their guilt on one or more counts of felony which, under the laws of New York, is ground for depriving them of all rights of citizenship" ("Our law-abiding law-breakers," Probation, April 1947). Een Kinsey-rapport over het criminele gedrag van de Nederlandse man zou waarschijnlijk een beeld opleveren dat weinig van het Amerikaanse verschilt.

10. De waarden en geloofsinhouden van het strafrechtssysteem zijn bepalend voor de verwachtingen die het heeft van het gedrag van de mensen in Nederland. Het gestelde onder 8 en 9 biedt grond voor de stelling, dat die verwachtingen in bepaalde opzichten geheel ondeugdelijk zijn. Het systeem ziet verstoringen van een harmonie en een evenwichtstoestand die in werkelijkheid niet bestaan en dus ook niet verstoord kunnen worden. Het onderscheidt tussen fatsoenlijke Nederlanders en 'criminelen' volgens een criterium dat in werkelijkheid vrijwel geen onderscheid blijkt op te leveren.

Er zijn natuurlijk wel meer organisaties die zich laten leiden door drogbeelden en foutieve voorstellingen. Het typische van het strafrechtssysteem is, dat het voor de verwezenlijking van zijn doelen niet afhankelijk is van de vrijwillige medewerking van de betrokkenen. Het heeft het monopolie van de fysieke dwang. Het mag daadwerkelijk ingrijpen in de levens van de mensen wier gedrag niet aan zijn verwachtingen beantwoordt; het mag ze zelfs opsluiten.

11. Voor de manier waarop het systeem van zijn macht gebruik maakt is het sub 5 genoemde onderscheid tussen feiten die in de visie van het systeem geen, en feiten die wel een wezenlijke "inbreuk op de rechtsorde" inhouden, bepalend.

Op feiten van de eerste categorie reageert het systeem doorgaans op een zakelijke, nuchtere en volwassen manier. De verhouding tot de dader wordt beheerst door de "morale de la coopération" die volgens Piaget kenmerkend is voor kinderen van 7 a 8 jaar en ouder en waarin de toevoeging van leed aan de dader niet als een noodzakelijk bestanddeel van de reactie op een norminbreuk wordt beschouwd (cf. Berkowitz, 1964, p. 47).

Tekenend is, dat deze zaken meestal eindigen met een transactie: in 1964 ruim 1.377.000 transacties met politie of O.M. ter zake van kantongerechtscriminaliteit, tegenover bijna 318.000 schuldigverklaringen door de kantonrechter. De reactie komt dus meestal neer op de eis van een niet grote geldsom, en van de dader worden doorgaans geen uitingen van schuldgevoel of berouw gevergd. Het vorenstaande geldt

tot op zekere hoogte ook voor een aantal misdrijven die naar hun aard of door de concrete omstandigheden door het systeem niet als een wezenlijke evenwichtsverstoring worden gepercipieerd: belediging, eenvoudige mishandeling, een vrij groot aantal gevallen van vermogensdelict. Van de bijna 40.000 rechtbankzaken (W.v.S. + W.V.W.) waarin in 1964 een schuldigverklaring werd uitgesproken, werd in plm. 17.000 gevallen (43%) volstaan met oplegging van een geldboete.

M.b.t. de tweede, kwantitatief veel kleinere, categorie van de "wezenlijke inbreuken op de rechtsorde" reageert het systeem op een wijze die uitdrukking wil geven aan het "geschokte rechtsgevoel" en waarmee beoogd wordt het "verstoorde evenwicht" te herstellen ("Misdad en straf", 1967, p. 39). Gelet wordt op de aanwezigheid van berouw of schuldgevoel bij de dader: hoe minder schuldgevoel zichtbaar wordt, des te harder de reactie.

De verhouding tot de dader wordt bepaald door de "morale de la contrainte" die volgens Piaget typerend is voor kinderen van jonger dan 7 jaar. De reactie bestaat uit het toebrengen van leed aan de dader.

Voor de berekening van het vereiste kwantum leed doen in het systeem verschillende methoden opgeld: de dader moet zoveel leed worden bezorgd als de gemiddelde mens over de daad zou hebben (L.Polak); of: zoveel leed als een voortreffelijk mens over de daad zou hebben (J.M. van Bemmelen, 1931, p. 31). Ook berekening aan de hand van de "ernst van het feit" wordt mogelijk geacht.

In 1964 leverden deze berekeningen de volgende uitkomsten op: van de bijna 40.000 rechtbankzaken (W.v.S. + W.V.W.) waarin een schuldigverklaring werd uitgesproken, werd in 7.742 gevallen (ruim 19%) een geheel onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd, en in 4.215 gevallen (10,5%) een gedeeltelijk onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. In totaal werden dus bijna 12.000 daadwerkelijke vrijheidsstraffen opgelegd. Daarbij waren er 687 onvoorwaardelijke gevangenisstraffen van 1 jaar of meer; van die 687 werden er 525 opgelegd ter zake van vermogensdelicten. Van de bijna 12.000 daadwerkelijke vrijheidsstraffen hadden er bijna 5.400 betrekking op vermogensdelicten.

Behalve evenwichtsherstel pleegt het systeem in deze gevallen nog andere doelen na te streven, n.l.

- generale preventie. Dat de acties van het systeem in deze gevallen inderdaad enige uitwerking in deze richting hebben - en, zo ja, of die uitwerking dan de aantoonbare criminogene werking van diezelfde acties overtreft - is nooit waarschijnlijk gemaakt. Dat vormt voor het systeem geen belemmering om die uitwerking aan te nemen en zijn acties op dat doel te richten. Immers men moet "in het oog houden, dat de generale preventie a.h.w. in het verborgene werkt; de gevallen waarin zij misdad voorkomt ziet men niet, de gevallen waarin zij heeft gefaald vallen op" (Misdad en straf", 1961, p. 14); en

- speciale preventie, "de poging tot het voorkomen van misdaden door beïnvloeding van de persoon die een misdad heeft begaan, en wel door middel van de straf" (ibid., p. 16). Zeker, de ervaring met vrijheidsstraffen leert, "dat kennelijk de straf niet 'verbetert'" (ibid., p. 30), maar dat verhindert het systeem niet om ook vrijheidsstraffen op te leggen ter verbetering van de dader.

12. Voor de beantwoording van de vraag of de activiteiten van het systeem enig nut opleveren voor het gemenebest, en dus gecontinueerd dienen te worden, zal nagegaan moeten worden: a) welke voordelen die activiteiten ons opleveren; b) welke nadelen zij ons opleveren, en c) of het verschil tussen die twee een voordelig of een nadelig saldo inhoudt.

Het antwoord op deze vragen kan alleen gegeven worden door objectief sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Dat onderzoek vindt sinds enkele jaren inderdaad plaats.

Langzamerhand beginnen de resultaten ervan binnen te komen. Het is op zich al een vreemde zaak, dat het strafrechtssysteem al zo lang in onze maatschappij heeft kunnen opereren zonder dat bekend was of die activiteiten nuttig of schadelijk waren voor de bevolking.

Een medicijn mag niet op de markt gebracht en aan patiënten toegediend worden, voordat het via dierenproeven en dergelijke uit en terna op zijn feitelijke uitwerkingen is onderzocht en een onafhankelijke instantie zich ervan heeft vergewist, dat het geen kwaad kan.

O.g.v. wat tot nu toe bekend is geworden over de effecten van de activiteiten van het systeem in onze maatschappij laten zich - mede i.v.m. wat ook overigens uit psychologisch en sociologisch onderzoek over het menselijk gedrag bekend is geworden - enkele voorlopige conclusies trekken. Daarbij moet worden onderscheiden tussen de beide onder 5 genoemde categorieën van strafbare feiten. Het verschil tussen die twee komt tot uiting in de reacties van het systeem (zie 11), met name in die zin, dat het systeem m.b.t. de ene categorie reacties vertoont die neerkomen op, of in de richting gaan van, verwijdering van de dader uit de maatschappij (uitstotingsreacties), en m.b.t. de andere categorie reacties vertoont die dat kenmerk missen.

13. De feiten die in de visie van het systeem geen wezenlijke verstoring van de rechtsorde inhouden (vide 5 sub a).

Deze kunnen in twee grote groepen worden verdeeld:

I. De overgrote meerderheid van deze feiten worden gevormd door normovertredingen die, *elk op zichzelf bezien*, vrijwel geen waarneembaar nadeel voor wie dan ook opleveren (verkeersovertredingen, overtredingen van veiligheidsvoorschriften etc.). Alleen als ze tezamen genomen worden, springt hun nadelig effect voor belangen van de bevolking in het oog (cf. Mostert, 1968. p. 280).

Veel van die normen zijn bij de bevolking onvoldoende bekend. V.z.v. ze wel bekend zijn, is heel licht dwaling bij de burger mogelijk t.a.v. de vraag, of zijn gedrag met de norm overeenstemt (niet brandend achterlicht etc.). Sancties van het eigen milieu van de overtreder zullen bij deze normen vaak ontbreken. V.z.v. de normen bekend zijn, zullen voor veel burgers bij de keuze tussen naleving en overtreding de voordelen van de overtreding al heel gauw overwegen boven de nadelen, die immers in elk individueel geval minime zijn. Gezien verder het aanstekelijke effect van de overtreding van dit soort normen (vide bijv. Lefkowitz, Blake & Mouton, 1955, en Mostert, 1968, p. 281) mag worden aangenomen dat er, zonder een instantie die zich met hun handhaving bezig houdt, op de duur van naleving van veel van die normen op ruime schaal geen sprake meer zou zijn.

Aannemelijk is daarom dat het systeem, door op individuele normovertredingen te reageren, bijdraagt tot het bekend worden van de normen, een onmisbare functie vervult als informant van in feitelijke dwaling verkerende burgers) ("Uw achterlicht brandt niet"), en een al te sterke cumulatie van overtredingen kan helpen voorkomen. De wijze van reactie lijkt - mede gezien het grote aantal transacties - in doorsnee niet onaanvaardbaar te zijn voor de burgers. Voor asocialiserende gevolgen van die reacties hoeft, naar het voorkomt, niet te worden gevreesd, omdat de dader zich door dit soort overtredingen in de visie van het systeem niet wezenlijk onderscheidt van de overige Nederlanders, en zijn aanspraken op een behandeling als "normaal", "fatsoenlijk" burger er niet door verliest. Er is dan ook reden om te veronderstellen, dat de voordelen van de activiteiten van het systeem op dit terrein voor het gemenebest over het algemeen de nadelen overtreffen. Hiermee is uiteraard niet gezegd, dat het rendement ervan niet nog in verschillende opzichten zou kunnen worden vergroot.

II. Een relatief klein gedeelte van de hier bedoelde feiten wordt gevormd door normovertredingen die naar hun aard - en daarom meestal ook voor de dader voorzienbaar - een duidelijk nadeel meebrengen voor het vermogen of de persoonlijke integriteit van een ander (een aantal gevallen van vermogensdelict, en verder belediging, mishandeling e.d.).

Het gaat hier dus vaak om botsingen in het personenverkeer, en de definiëring ervan als strafbaar feit biedt de overheid de mogelijkheid om als "onpartijdige derde" tussenbeide te komen, waardoor een kettingreactie van agressiviteit ("eigen richting"), met de disruptieve gevolgen daarvan voor de maatschappij, kan worden voorkomen. Bij diefstallen e.d. kan de gelaedeerde door die tussenkomst in veel gevallen op een simpele manier zijn goed terugkrijgen, zonder de weg van een civiel proces te hoeven bewandelen. Ook in de overige gevallen zal niet zelden kunnen worden bijgedragen tot een oplossing van het conflict.

De reacties van het systeem zijn hier vaak weinig efficiënt in die zin, dat er vaak anders wordt gehandeld dan ter bereiking van die doelen nodig is, terwijl dingen die daartoe wel nodig zijn worden nagelaten. Het gaat hier vaak om de overtreding van normen die aan de dader en de overige bevolking bekend zijn. Feitelijke dwaling bij de dader t.a.v. de afwijking van zijn gedrag van de norm komt hier verder maar weinig voor. V.z.v. de reactie van het systeem neerkomt op de expliciete vaststelling, dat de dader de norm heeft overtreden, is zij dan ook vaak bovenmatig redundant, en voor de dader en degenen die verder van de zaak op de hoogte zijn, dus weinig informatief.

De verhouding van de dader en zijn omgeving tot de wederpartij is verder dikwijls niet van die aard, dat zij een motivatie tot duurzame afwijking van de norm inhoudt. Als de overtreding, behalve de verwezenlijking van de bovengenoemde doelen, nog verdere "tegenkoppelingen" noodzakelijk maakt, kan men deze vaak verwachten van de vele "regelkringen" die buiten het strafrecht om, maar in dezelfde richting als dit, op de dader inwerken, en wel "sneller, gevoeliger en vaak effectiever dan het overheidsoptreden ook maar zou kunnen zijn" (Mostert, 1968, p. 320). Te denken valt hierbij aan gezin, familie, buurt, verenigingen e.d. En waar de doelstellingen van die andere regelkringen wezenlijk afwijken van die van de strafrechtelijke, kan de incidentele en alleen op de dader gerichte benadering, die aan de strafrechtelijke vervolging en veroordeling in zaken als deze eigen is, moeilijk anders dan futiel zijn.

Toch vindt men in deze gevallen geregeld een streven van het systeem naar maximalisering van de strafrechtelijke reactie. Van de botsing wordt door de politie een "zaak" gemaakt, die op de lopende band terechtkomt en, behoudens ingrijpen van het O.M., doorrolt tot op de terechtzitting. Daar valt er voor de rechter doorgaans weinig zinnigs meer aan te doen.

Deze wijze van behandeling hangt duidelijk samen met de taakopvatting en de training van de politie. Die training is er sterk op gericht, de aspirant-politieman te leren, onder de sociale feiten de strafbare feiten te onderscheiden en daarvan "zaken" te maken, en vrijwel niet op het verwerven van de sociale kundigheden, vereist voor de verwezenlijking van de genoemde doelen van conflictoplossing en vreedstichting.

Dit karakter van de training - en de dienovereenkomstige taakopvatting van de politie - bepaalt ook weer de selectie van politiemensen. Gevolg is een instelling, die de politie in veel gevallen waarin ze door de burgerij te hulp wordt geroepen, in de eerste plaats doet zoeken naar een "strafbaar feit" en een "verdachte". Informatie die vanuit dat oogpunt irrelevant, maar ter oplossing van het conflict nuttig is, wordt niet gezocht of als "niet ter zake doend" terzijde geschoven.

Van de gevraagde hulp - waarvan de verlening tot de politietaak behoort (art. 28 Politiewet) - kan zo weinig terechtkomen. Er is aanleiding om te veronderstellen, dat wat

in dit opzicht werd geconstateerd bij sommige politiecorpsen in de U.S.A., in een aantal gevallen ook voor de Nederlandse politie opgaat. Door gebrek aan inzicht in en belangstelling voor wat burgers in conflictsituaties beweegt, alsook aan kennis van de uitwerking van het eigen optreden, heeft, zo bleek daar, de tussenkomst van de politie bij tussenmenselijke botsingen vaak juist een averechts effect.

McNamara werd bijv. bij een 3-jarige studie van de New York City Police Department getroffen door "the extent to which the handling of relatively minor incidents such as ... disorderly disputes between husbands and wives seemed to create a more serious situation than existed prior to the police attempt to control the situation. A family dispute might have been merely noisy prior to the entrance of a police officer; after his entrance, personal violence often became more likely to occur in all possible combinations and permutations of assaulter and assaultee. In this type of situation police often found it difficult to be an impartial and disinterested third party. Patrolmen were often assaulted by a wife armed with a frying pan when they used "necessary force in restraining" a husband who, moments before, had been roundly denouncing his wife and publicly calling into question her species membership" (McNamara, 1967, p. 168-169).

Een grotere kans op gewelddadigheid bij verschijning van de politie kan alleen al door sommige aspecten van die verschijning, en met name door het zichtbaar gewapend zijn van de politie, veroorzaakt worden: Berkowitz c.s. stelden experimenteel vast, dat het enkele zien van vuurwapens bij mensen in een agressieve stemming de kans op agressieve reacties duidelijk vergrootte (Berkowitz & Le Page, 1967).

Ook het optreden van 2 of meer politiemannen in vereniging vormt waarschijnlijk een factor, die de kans op gewelddadigheid doet toenemen in vergelijking met het geval waarin er slechts één politiemann optreedt (Banton, 1964, p. 151-152). (Tussen haakjes zij hier opgemerkt, dat de vrees die dit gebrek aan vaardigheid van de politie in het beheersen van conflicten op microniveau oproept voor het effect van het politieoptreden bij conflicten op grotere schaal, door veel ervaringen van de laatste jaren lijkt te zijn bewaarheid. In Nederland bijv. viel het herhaaldelijk op, dat de politie, door zich met het oog op een of meer door haar waargenomen strafbare feiten in een straatbetoging te mengen, een chaos veroorzaakte waar eerst een redelijke orde heerste. Het ging daarbij meestal om overtredingen van een in de visie van het systeem toch vrij geringe "ernst" (demonstratie zonder vergunning, belediging hoofd bevriende staat etc.)

Door de neiging van het systeem om van de normovertreding, die vaak niet meer dan een symptoom is van een bepaalde conflictsituatie, een "zaak" te maken, gaan veel van die overtredingen gedurende enige tijd een zelfstandig bestaan leiden, dat de activiteiten van het systeem bepaalt, zonder dat er aan de conflictsituatie iets wordt gedaan. Deze laatste kan van incidentele aard zijn geweest en zich allang hebben opgelost als het systeem ten slotte zijn definitieve reactie op de overtreding afgeeft, waardoor deze dan een nut heeft, vergelijkbaar met dat van toediening van een koortspoeder tegen een koorts van twee maanden geleden. De conflictsituatie kan ook een meer duurzaam karakter hebben en bij de afdoening van de "zaak" nog onverminderd voortduren, in welk geval de reactie van het systeem vaak veel weg heeft van het voorschrijven van niet meer dan een hoestdrankje aan een patiënt met beginnende longkanker.

Het gaat hier om feiten die naar hun aard (belediging, mishandeling e.d.) of vanwege de concrete omstandigheden (een aantal gevallen van vermogensdelict) door het systeem niet als "ernstige", "wezenlijke" inbreuken op de "rechtsorde" worden gepercipieerd.

De typisch op uitstoting gerichte reacties die het systeem bij dergelijke inbreuken vertoont, hoeft men hier dus in beginsel niet te verwachten. Toch kunnen de activiteiten van het systeem in deze gevallen wel degelijk asocialiserende effecten hebben. Doordat ze weinig aan de eisen van de maatschappij aangepast zijn, zullen ze immers in de

eerste plaats licht leiden tot reacties van hen die bij de "botsing" betrokken zijn die op hun beurt de zaak in de visie van het systeem een "ernstiger" karakter geven en een meer doortastende repressie schijnen te rechtvaardigen ("verzet tegen de politie" etc.). Een politie die jegens de bevolking aspecten van de duivel vertoont, ja zelfs moet vertonen (Hazewinkel-Suringa, 1959, p. 56, hierboven geciteerd onder 6), kan moeilijk anders dan splijtend en asocialiserend werken.

Asocialiserend en criminogeen kunnen ook de gevolgen zijn die de vervolging en veroordeling voor de normovertreder meebrengen, met name i.g.v. vermogensdelicten. Deze delicten plegen immers *in abstracto* niet alleen door het systeem, maar ook door veel kringen in de maatschappij als "wezenlijke inbreuken op de rechtsorde" te worden gepercipieerd. (Het is tenslotte nog niet veel meer dan een eeuw geleden, dat bij ons de doodstraf kon worden opgelegd wegens diefstal bij nacht, of diefstal door twee personen gepleegd (art. 381 Code Penal)).

Veel van deze delicten kunnen nu weliswaar, door de omstandigheden van het geval, *in concreto* dat karakter in de visie van het systeem verliezen. Maar v.z.v. de reacties van het systeem uitlopen op een veroordelend vonnis - al is het maar een veroordeling tot geldboete - kunnen zij binnen andere maatschappelijke kringen wel degelijk uitstotingsreacties jegens de dader deblokken.

De veroordeling voor "diefstal", "verduistering" etc. raakt immers makkelijk los van die concrete omstandigheden, die aan outsiders niet bekend zijn, en gaat dan een eigen, abstract leven leiden. Voor daders die zich in de visie van kringen wier oordeel van groot belang kan zijn voor hun toekomst (potentiële werkgevers e.d.), en vaak ook in de eigen visie, al op de grens van de maatschappelijke aanvaardbaarheid bevinden, kan zo'n veroordeling de doorslag geven. En als één dat nog niet doet, dan zeker de conjunctie van 2 of 3 veroordelingen, die al gauw het fatale etiket "recidivist" meebrengen.

Er is, gegeven de voorgeschiedenis van veel z.g. onverbeterlijke "beroeps- en gewoontemisdadigers", duidelijk aanleiding om te veronderstellen dat de reacties van het systeem in gevallen als deze - vooral t.a.v. jongeren van 15-24 jaar, waarvan er toch al velen in dubio staan over de vraag, of zij lid zullen worden van de (denkbeeldige) club van de (denkbeeldige) "fatsoenlijke", "law-abiding" burgers - niet zelden een verwijdering tussen dader en club tengevolge hebben, die op de duur licht leidt tot handelingen die door het systeem wel als "wezenlijke inbreuken op de rechtsorde" worden aangemerkt.

Samenvattend kan van de activiteiten van het systeem m.b.t. deze groep van feiten gezegd worden, dat zij in een aantal gevallen (G1) waarschijnlijk meer voor- dan nadelen voor het gemeenebest opleveren, met name in die waarin het systeem zich beperkt tot conflictoplossing, vreedstichting en - bij vermogensdelict - hulpverlening aan de gelaedeerde. In een aantal andere gevallen (G2) weegt het schadelijk effect van de activiteiten van het systeem waarschijnlijk op tegen de voordelen, of overweegt het zelfs. Dit lijkt zo te zijn in veel van de gevallen waarin er van de normovertreding een "zaak" wordt gemaakt, die de dader gedurende enige tijd wordt nagedragen, zonder dat er aan de conflictsituatie waarvan zij het rechtstreeks gevolg was, iets wordt gedaan. Omdat de training en taakopvatting van de politie veelal typisch op deze aanpak zijn afgestemd, ligt de veronderstelling voor de hand, dat de gevallen G2 veel talrijker zijn dan de gevallen G1. De op conflictoplossing gerichte aanpak lijkt niet zelden te danken aan de instelling van individuele politiemensen of aan de, meer op de gemeenschap waarbinnen zij functioneren, dan op het strafrechtssysteem georiënteerde, houding van politiekorpsen in kleinere plaatsen. Deze aanpak is vaak nogal amateuristisch, en kan daarom vrij makkelijk weer andere bezwaren oproepen.

De conclusie kan dan zijn, dat de activiteiten van het systeem op dit terrein in de meerderheid van de gevallen (nl. in de gevallen G2) voor het gemeenebest geen batig

saldo, en in een vermoedelijk niet gering aantal gevallen zelfs een duidelijk nadelig saldo opleveren; terwijl de kans allesbehalve denkbeeldig is dat dit nadelige saldo even groot of groter is dan het netto nut dat in de minderheid van de gevallen (nl. in de gevallen G1) aanwezig mag worden geacht.

14. De feiten die in de visie van het systeem een wezenlijke verstoring van de rechtsorde inhouden (vide 5 sub b).

Deze feiten vormen niet meer dan plm. 0.6% van de 2.000.000 strafbare feiten waarmee het systeem zich jaarlijks bezig houdt. Toch denken velen bij "het strafrecht" voornamelijk aan deze zaken. Een algemene uitspraak als deze: "In strafzaken staat de enkeling als verdachte tegenover de hem vijandige staatsmacht" (Hazewinkel-Suringa, 1959, p. 127) snijdt alleen voor deze zaken hout.

Het gaat hier om normovertredingen waarvan de meeste naar hun aard een onmiskenbaar nadeel voor de persoonlijke integriteit (doodslag, moord, zware mishandeling, een aantal gevallen van zedendelict) of het vermogen van een of meer anderen dan de dader ten gevolge hebben (een aantal gevallen van vermogensdelict). Een minderheid brengt naar zijn aard zo'n nadeel niet teweeg: hun nadeel treft in hoofdzaak de dader zelf (verdovende middelen), of zij berokkenen niemand nadeel (een aantal gevallen van zedendelict). Verder kan bij poging elk nadeel ontbreken.

Een groot deel van deze overtredingen (de vermogensdelicten) bestaat uit het veroorzaken van naar hun aard reversibele werkingen: de onttrekking van geld of goed aan iemands vermogen kan ongedaan gemaakt worden door teruggave of schadevergoeding. De definiëring van deze gedragingen als strafbaar feit biedt de overheid de mogelijkheid - via gespecialiseerde opsporingsdiensten - die reversie te bewerkstelligen. Hoe sneller de overheid intervenueert, des te groter is de kans op reversie, m.n. door teruggave van het goed voordat de dader het heeft kunnen doorbrengen.

Een klein deel van deze overtredingen brengt irreversibel nadeel te weeg, of is op zulk nadeel gericht (doodslag, sommige gevallen van zware mishandeling, poging daartoe). De definiëring als strafbaar feit biedt hier de overheid de mogelijkheid, via haar gespecialiseerde diensten tot opheldering van de feiten te komen, en zich informatie te verschaffen over de factoren die causaal zijn geweest voor het gebeurde.

V.z.v. die factoren van structurele aard zijn en de overheid ze mede zelf in de hand heeft, kan zij dankzij die informatie desgewenst het hare doen om herhaling van die feiten te voorkomen, nl. door de werking van die factoren voor de toekomst uit te schakelen. Als bijv. blijkt dat de wettelijke beperkingen van de mogelijkheid tot echtscheiding er herhaaldelijk toe leiden, dat een echtgenoot het einde van zijn huwelijk probeert te bewerkstelligen door zijn partner om het leven te brengen, kan die wetgeving worden gewijzigd (vide o.a. H.R. 24-2-1948, nr. 272; H.R. 29-5-1951, nr. 480; H.R. 15-6-1965, 1966 nr. 145). Of als blijkt dat vrouwen herhaaldelijk abortus laten plegen omdat zij het kind waarvan zij zwanger zijn, niet wensen, of "uit vrees voor de ontdekking van hare bevalling" hun kinderen bij of kort na de geboorte ombrengen, kan de overheid zorgen dat aan vrouwen efficiënte anticonceptiva ter beschikking worden gesteld en dat zij via schoolonderwijs e.d. van het juiste gebruik daarvan op de hoogte worden gebracht. Of als blijkt dat de werkwijze van het strafrechtssysteem herhaaldelijk ten gevolge heeft, dat de pleger van een strafbaar feit zich door het doden van getuigen aan het ingrijpen van dat systeem probeert te onttrekken, kan de overheid - gesteld dat zij het voortleven van dergelijke getuigen daarvoor voldoende op prijs stelt - die werkwijze zo veranderen, dat de kans, dat zij tot dat gevolg leidt, wordt geminimaliseerd (vide bijv. H.R. 26-6-1962, 1963 nr 11 (Marcel Nivard)).

V.z.v. de overige overtredingen nadeel voor anderen dan de dader teweegbrengen, is dat op de duur vaak tot op vrij grote hoogte reversibel. Het gaat hier om de meer ernstige botsingen in het personenverkeer, en in deze gevallen geeft de definiëring als strafbaar feit de overheid de mogelijkheid, door tijdige tussenkomst "eigen richting" te voorkomen en eventueel enige afstand te brengen tussen de partijen, totdat de agressiviteit wat is geluwd. Datzelfde doel kan ook een rol spelen in de overige gevallen van deze categorie.

Behalve de bovengenoemde zijn er nog verschillende andere doelen aan te wijzen, waarvan de verwezenlijking in de hier bedoelde gevallen door het algemeen belang kan worden gevorderd. Maar het is niet in te zien, hoe die doelen door de definiëring van de onderhavige feiten als strafbare feiten zouden kunnen worden gediend. Er is integendeel reden om aan te nemen, dat hun verwezenlijking alleen maar kan worden belemmerd door het optreden van het strafrechtssysteem. Dit is namelijk helemaal niet op de verwezenlijking van die doelen ingesteld. Het is in veel opzichten juist georganiseerd met het oog op doeleinden, die aan die doelen tegengesteld zijn. Dit wordt al bij de meest oppervlakkige beschouwing van de aard van die feiten en van die organisatie - zoals hieronder volgt - duidelijk.

15. Voor een waarschijnlijk niet gering deel vormen de onderhavige feiten een rechtstreeks gevolg van een door de dader als zodanig aanvoelde acute of chronische conflictsituatie en zijn ze gericht op de oplossing daarvan, dus op het vestigen of herstellen van een evenwicht. In die situatie liggen die feiten soms erg voor de hand, soms ook niet. Dat laatste kan een aanwijzing zijn voor geestelijke gestoordheid, die dan waarschijnlijker wordt, naarmate het feit minder duidelijk bijdraagt tot oplossing van de conflictsituatie. Bij een echtgeno(o)t(e) die zijn/haar partner om het leven brengt nadat deze hem/haar jarenlang het leven onmogelijk heeft gemaakt terwijl er geen echtscheiding mogelijk was, is een aanwijzing voor geestelijke gestoordheid dan ten hoogste te vinden in het feit dat hij/zij zo lang met die doodslag heeft gewacht. Als iemand deze feiten - v.z.v. zij redelijkerwijs konden bijdragen tot oplossing van de conflictsituatie waarin de dader zich bevond - aanmerkt als een "verstoring van het evenwicht", een "inbreuk op de harmonie", of als een gedraging waarvan het nalaten redelijkerwijs van de betrokkene mocht worden verwacht, geeft hij daarmee eigenlijk niet anders te kennen dan dat hij niet van de situatie op de hoogte is.

16. Een ander deel van deze feiten lijkt het gevolg van een toestand die alleen vanuit uit objectief oogpunt als een conflictsituatie kan worden aangemerkt. Boven (8) is er op gewezen, dat er in Nederland mensen zijn die zich geen deel voelen van het (denkbeeldige) geheel van "de Nederlandse samenleving", dat hier S zal worden genoemd. Hoeveel het er zijn, valt moeilijk te schatten; in absolute cijfers is hun aantal waarschijnlijk niet te verwaarlozen. Met hun gevoel correspondeert tot op vrij grote hoogte het gevoel van degenen die zich wel lid voelen van S, dat de eerstgenoemden geen deel uitmaken van S, dus eigenlijk niet bij S horen. (Omdat in Nederland democratische gedachtegangen opgeld doen, zal dat gevoel niet licht onverhuld tot uiting komen, maar doorgaans gekleed gaan in rationalisaties waarin de nodige eerbewijzen aan de "gelijkwaardigheid van allen" voorkomen.)

Die niet-leden van S kunnen groepen vormen die zelf ook weer het karakter van samenlevingen kunnen krijgen. Dergelijke samenlevingen, die het territorium delen met S, worden hier aangeduid met s. De verhouding tussen S en s ligt in Nederland niet wezenlijk anders dan in veel andere landen, al kunnen er wel sterke graduele verschillen zijn.

Het verschil tussen S en s ligt doorgaans vooral in 2 factoren:

1) S heeft veel meer macht dan s, en 2) bij S heerst de opvatting dat binnen het machtsbereik van S - d.w.z. binnen de ruimte R die door de staatsgrenzen wordt bepaald

- eigenlijk alleen mensen thuishoren die lid zijn van S. Onder thuishoren wordt hier verstaan: een onaantastbaar recht hebben op een naar plaats en tijd in beginsel onbeperkt verblijf in R, dus mede het recht om zich naar believen op elke voor het publiek toegankelijke plaats te bevinden. Dat recht hebben dan volgens S alle leden van S (die hier verder worden aangeduid met S), en geen niet-leden van S (hier aangeduid met "~S").

Thuishoren in R is equivalent met: bij S horen, lid zijn van S. Het enkele verblijf in R gedurende langere tijd - bijv. van iemand die in R is geboren - is in de visie van S een voorrecht dat op zichzelf de verplichting meebrengt, zich als S te gedragen, dus bijv. de instellingen en structuren van S - die uiteraard mede dienen om de macht van S in stand te houden - te respecteren. Door zijn enkele verblijf in R kan iemand die niet duidelijk ~S is, bij S dus de indruk opwekken dat hij S is (of wil zijn). De aanwezigheid in R van mensen als in de eerste alinea bedoeld, die geen deel zijn van S, kan zo uit het cognitieve veld van S worden verdrongen.

De aanwezigheid in R van een aantal duidelijke ~S kan weliswaar gedurende langere tijd worden geduld, vooral als zij nuttig zijn en geen kennelijk gevaar opleveren voor S, maar ook als zij hun verblijf "vrijwillig" tot bepaalde gedeelten van R beperken (getto's e.d.) en zich niet in het "sociale veld" vertonen (ter Heide, 1965, p. 13). Daardoor kan er iets ontstaan dat lijkt op een recht op aanwezigheid in R. Maar dat 'recht' kan altijd door S worden opgezegd.

Van andere ~S wordt de aanwezigheid helemaal niet geduld. Dat geldt mede voor iemand (p) die, terwijl hij als S wordt beschouwd en de daaraan verbonden privileges (moreel crediet e.d.) geniet, zich een ~S betoont. Dat betekent het einde van de "vrede" tussen hem en S, die men zich kan indenken als mede gevormd door een aantal "pacificatieceremonieën" (lachen e.d.) die de leden van S als een onzichtbaar pantser beschermen tegen de agressie die zij bij hun medeleden opwekken (Lorenz, 1965, p. 179-190). Bij S treden reacties op die tenderen naar eliminatie van p uit R, en die wellicht mede het gevolg zijn van de cognitieve dissonantie die bij S wordt opgewekt door het feit, dat er in R een S is, die een ~S is. Door eliminatie van p uit R wordt die dissonantie gereduceerd (cf. Festinger, 1957, pag. 18-24).

In R wordt dus door S de grens tussen S en ~S bewaakt. Personen die S en ~S zijn, worden uit R (en S) verwijderd. Zo lang de bevolking nog klein is, en ieder voor ieder zichtbaar, kan S bijna steeds onmiddellijk vaststellen, of p al dan niet ~S is. "Der Verbrecher wird durch die Tatsache, ein Verbrechen begangen zu haben, ipso facto friedlos" (Makarewicz, 1906, p. 221). Door toeneming der bevolking en vermindering van de zichtbaarheid van p komen er gevallen van onzekerheid: sommigen zeggen van p, die S is, dat hij ~S is, terwijl anderen zeggen dat hij niet ~S is. Het belang van S vergt dan, dat er een instantie komt, die in dergelijke gevallen moet beslissen. Met de instelling daarvan gaat gepaard een opschorting van het oordeel en de reactie van S t.a.v. p, voor zover er redelijkerwijs twijfel mogelijk is over de vraag of hij al dan niet ~S is. "(Als) ... die Gerichtsbarkeit des staatlichen Beamten eintritt, ist der Verbrecher so lange nicht friedlos, bis der Richter seine Schuld festgestellt hat. Dafür macht sich der auf der handhaften Tat Ertappte selbst zum Friedlosen, seine Schuld ist zweifellos, er kann deswegen getötet werden" (Makarewicz, 1906, p. 222)

De beslissing of iemand al dan niet ~S is, vereist uiteraard een criterium. Het kenmerk of samenstel van kenmerken waarvan de aanwezigheid bij p, die zich in R bevindt, impliceert dat hij ~S is, kan men aanduiden met crimen (verwant met Gr. krinoo, Lat. (dis)cernere, discriminare). Het criterium wordt opgeworpen door of namens S, en de toepassing ervan wordt door S natuurlijk alleen toevertrouwd aan personen die zelf onverdacht S zijn.

Crimen kan zijn, niet alleen wat "in geen enkele samenleving kan worden geduld", maar vrijwel alles wat mensen kunnen zijn of doen, misschien m.u.v. ademen. Het hebben van bepaalde opvattingen (Inquisitie), prostitutie (ter Heide, 1965, p. 73), masturbatie (van Bemmelen, 1958, p. 511), het hebben van ascendenten van een bepaald "ras" (Duitsland), het roken van tabak (Haggard, 1959, p. 372), weerbarstigheid jegens ouders (Deuteronomium 21: 18-21) - dat alles is in de loop van de tijd gebruikt, of althans opgeworpen, als crimen, bij aanwezigheid waarvan kon worden overgegaan tot eliminering van p uit R.

17. Personen die binnen R geen deel uitmaken van S, maar wel van s, zullen die toestand niet noodzakelijkerwijs als een conflictsituatie aanvoelen, evenmin als voor de meeste Nederlanders hun verhouding tot bijv. de Bulgaarse "samenleving" conflictueus aanvoelt. Doordat s het territoir deelt met S, ontstaan er weliswaar automatisch enkele gemeenschappelijke waarden, zodat de regelkringen die het gedrag van de leden van s besturen, een aantal doelstellingen gemeen kunnen hebben met die van S (bijv. het voorkomen van overstromingen e.d.). Maar in andere opzichten zullen die doelstellingen evenzeer van elkaar verschillen, en zelfs antagonistisch kunnen zijn t.o.v. elkaar, als die van Nederland en Bulgarije.

Door hun nabijheid jegens elkaar zullen er, als de leden van S en s zich conform de regels van hun samenlevingen gedragen, dan ook licht botsingen optreden. Onder de dingen die voor S als crimen gelden, zullen er makkelijk kunnen voorkomen die in s positief worden gewaardeerd. (Datzelfde kan zich ook omgekeerd voordoen; maar omdat s weinig macht heeft, en bovendien niet de opvatting dat in R alleen mensen thuishoren die lid zijn van s, brengt dat omgekeerde geval veel minder moeilijkheden mee).

Als zo'n gedraging van s, die in S als crimen geldt, door S wordt waargenomen, kunnen bij S heel makkelijk uitstotingsreacties optreden jegens de betrokkene die immers, als hij niet duidelijk $\sim S$ is, door zijn enkele verblijf in R bij S de indruk wekt, S te zijn. Zo kan dus een lid van s dat zich geheel volgens de regels van zijn samenleving gedraagt, door het ingrijpen van een vreemde macht uit R (en dus uit s) worden geëlimineerd. De verhouding van S tot s laat zich vergelijken met die van Rusland tot Tsjecho-Slowakije, en de afkeuring van de daad van s die door S als crimen wordt aangemerkt, met de boosheid van Moskou over het gebrek aan beleefdheid, ja zelfs de brutaliteit die de Tsjechen tegenover de Russische troepen in hun land aan de dag leggen. Kan men anders verwachten dan dat een veroordeling van zijn daad door S de veroordeelde s Siberisch koud laat?

Het is uiteraard zinloos om het gedrag van p (= s), dat volgens S een crimen oplevert, "afwijkend" te noemen. Als het als afwijkend opvalt, berust dat op gezichtsbedrog bij de waarnemer, of liever op een gebrek aan zijn gehoor, want p, "who seems to be out of step with the procession is really keeping time to another music...he hears a different drummer" (Cooley, geciteerd door Merton, 1965, p. 358).

18. In de onder 15 genoemde gevallen, waarin iemand in een ernstige conflictsituatie een daad stelt die in strijd is met de regels van S, kan het heel goed zijn dat de dader zich geheel lid voelt van S en in het geheel niet van s. Tussen deze gevallen en die van 16-17, waarin de dader zich geen lid voelt van S, maar wel van s, zijn talloze varianten mogelijk. Iemand kan zich lid voelen van S, en zich dus aan de regels van S gebonden voelen, maar in één opzicht een voorkeur hebben voor een gedraging die in S als crimen geldt. Iemand kan zich noch van S, noch van s lid voelen. Iemand kan overdag S zijn, en 's avonds s. Verder zijn er waarschijnlijk velen die niet weten of zij lid zijn van S. Vooral bij de jongeren (15-24 jaar) voelen velen zich (nog) niet sterk verbonden met S, en dus ook niet duidelijk gebonden tot het naleven van de regels van S. Wel oefent S - die vanwege zijn macht aantrekkelijk is - een sterke (a.h.w. centripetale) kracht op hen uit; maar door hun marginale positie en vrij zwakke bindingen met S is er niet veel voor

nodig om hen het contact met S te doen verliezen, waardoor die kracht wegvalt; een lichte "douw" is daarvoor soms al voldoende.

19. Boven is aangeduid hoe het strafrechtssysteem een functie kreeg als bewaker van de grens tussen S en ~S. Ook de tenuitvoerlegging van de uitstoting uit R werd het monopolie van het systeem. Sinds vele eeuwen is het t.a.v. crimina georganiseerd met het doel: uitsluiting van de "misdadiger" uit de "gemeenschap" (cf. Mostert, 1968, p. 322). Het vervulde die functie op doelmatige wijze. De veroordeling vormt voor p doorgaans de noodzakelijke "nota infamiae" (De Savornin Lohman in Smidt, IV, 1884, p. 394). Zij heeft het vereiste asocialiserende effect (zie bijv. Schwartz & Skolnick, 1964). Het verblijf in een inrichting van het syteem heeft voor p, ook na zijn ontslag, alle consequenties die men uit een oogpunt van zijn asocialisering maar kan wensen (zie bijv. Hink, 1968).

Deze werking van het systeem kwam aanvankelijk helemaal overeen met de bedoeling van S, die het systeem ook de middelen ter verwezenlijking van zijn doelen ter beschikking stelde (het recht tot oplegging en tenuitvoerlegging van doodstraf, deportatie, verbanning, levenslange gevangenisstraf etc.).

Maar sinds de vorige eeuw heeft S langzamerhand zijn bedoelingen veranderd. De doodstraf, de levenslange gevangenisstraf etc. werden afgeschaft, en de "resocialisering van de delinquent" kwam steeds meer als doelstelling van S naar voren. Maar door een onvoldoende doordenken van de consequenties van zijn nieuwe doelstelling vertrouwde S de verwezenlijking daarvan mede toe aan het strafrechtssysteem, dat daarvoor natuurlijk even weinig geschikt is als de Nederlandse Spoorwegen of het K.N.M.I., of eigenlijk nog veel minder. Een declasseringsapparaat kreeg van S een reclasseringstaak toebedeeld (zie bijv. art. 26 Beginselenwet Gevangeniswezen).

Hanteert men bij de beoordeling van het netto effect van de activiteiten van het systeem in de onderhavige gevallen als maatstaf de mate waarin het systeem verwijdering van pC (C=crimen) uit en van S bewerkstelligt, dan kan dus gesteld worden dat het bijzonder nuttig werk doet. Gebruikt men als criterium de bijdrage die het systeem levert tot "resocialisering" van pC, dan kan het effect van zijn activiteiten niet anders dan desastreus genoemd worden. Hieronder wordt verder uitgegaan van het tweede criterium.

20. Bij een tentatieve totalisering van de effecten van de activiteiten van het systeem blijkt dan, dat zij in verreweg de meeste gevallen een batig saldo opleveren voor de maatschappij (13 sub I); dat zij in een veel kleiner aantal gevallen een nuttig effect sorteren dat waarschijnlijk niet ver van 0 af ligt (13 sub II); en dat zij in een naar verhouding heel klein aantal gevallen de maatschappij een wezenlijk en doorgaans waarschijnlijk onherstelbaar nadeel berokkenen.

21. Bij een poging van humanistische zijde om verbetering te brengen in de wijze waarop het strafrecht in onze maatschappij functioneert, zal dus de aandacht vooral geconcentreerd dienen te worden op de laatstgenoemde categorie. Daarnaast zal ook m.b.t. de tweede categorie gezocht kunnen worden naar een aanpak die een nuttiger effect belooft.

Als er in de gevallen van crimen van "resocialisering" van pC door de activiteiten van het systeem doorgaans weinig of niets terecht komt, maar van het omgekeerde des te meer, dan ligt daarvoor de schuld uiteindelijk natuurlijk niet bij het systeem, maar bij S. S zal moeten kiezen. Wil S serieus de "resocialisering" van pC, dan is het onontkoombaar, de bemoeienissen van het systeem met pC wezenlijk te beperken.

De mogelijkheid om het systeem zo te reorganiseren, dat het een reële bijdrage tot de "resocialisering" van pC zou kunnen leveren, is vrijwel uitgesloten. Er zijn wel

voorbeelden aan te wijzen van doelorganisaties die in de loop van de tijd een ander doel kregen dan waarop ze oorspronkelijk waren gericht, maar dat nieuwe doel lag dan steeds min of meer in dezelfde richting als het oude - hetzij verder dan dat oude, nl. als dat oude was verwezenlijkt, hetzij minder ver dan dat oude, nl. als dat wat aanvankelijk een middel vormde tot het oorspronkelijke doel, tot doel op zichzelf was geworden (Blau & Scott, 1966, p. 229-231).

Een voorbeeld van een organisatie die met enig succes een doel ging nastreven, tegengesteld aan het doel waarop zij oorspronkelijk was ingesteld, is in de literatuur niet te vinden. De doelen waarop de activiteiten van het systeem zich m.b.t. pC dienen te richten, zullen geen andere mogen zijn dan die, waartoe het systeem krachtens zijn bewerktuiging een serieuze bijdrage kan leveren (cf. Hulsman, 1965). Enkele van die doelen zijn boven (14) al aangeduid. Van het nastreven van andere doelen zal het systeem zich moeten onthouden. "Verbetering" van pC zal aan het systeem verboden moeten worden, het is daartoe evenmin in staat als de Koninklijke Nederlandse Grofsmederij tot de verbetering van patiënten met maagbloedingen. Elke poging in die richting kan alleen maar leiden tot heilloos geknoei.

22. Door het wegvallen van de schijnoplossingen die de bemoeienissen van het systeem m.b.t. pC totnogtoe boden, en die op hun beurt weer talloze werkelijke en schijnproblemen baarden, komt er ruimte voor een meer realistische aanpak. Nodig zal waarschijnlijk de vorming zijn van een nieuwe organisatie die zich (o.a.) met pC gaat bemoeien. De opzet daarvan kan hier natuurlijk alleen maar in vage lijnen worden geschetst.

De organisatie zal gericht dienen te zijn op hulpverlening, zowel aan "verdachten" als aan gelaedeerden en anderen. Met betrekking tot de wijze van organisatie valt te denken aan de vestiging van een aantal bureaus, om te beginnen in de grote steden, met een staf van deskundigen op het gebied van de toegepaste gedragswetenschappen (psychologen, sociaal-psychologen, psychiaters, maatschappelijk werkers etc.) en een aantal juristen.

Verdachten en veroordeelden kunnen zich tot de organisatie wenden met een verzoek om hulp, de eersten ook zonder dat het strafrechtssysteem (nog) van hun zaak op de hoogte is. V.z.v. C of andere delicten, ter zake waarvan de hulp van de organisatie wordt ingeroepen, het gevolg zijn van een nog voortdurende conflictsituatie waarin p zich bevindt, of oorzaak zijn van een (nieuwe) conflictsituatie, zullen de werkzaamheden van de organisatie gericht dienen te zijn op de oplossing daarvan. De aanpak van de problemen zal principiële niet-veroordelend dienen te zijn. De relaties met pC en andere verdachten of veroordeelden zullen in beginsel gebaseerd dienen te zijn op vrijwilligheid.

M.b.t. *gelaedeerden*: slachtoffers van vermogensdelicten e.d. zullen zich tot de organisatie kunnen wenden met het verzoek om bemiddeling bij het terugvinden van hun goed of het verkrijgen van schadevergoeding. Hun recht om zich rechtstreeks tot het strafrechtssysteem te wenden blijft bestaan.

M.b.t. *anderen*: mensen die moeilijkheden hebben met de bureaus, met huurkwesties zitten, of zich ongerust maken over hun kinderen die aan de tri, marihuana of nog erger zijn, en die op het ogenblik vaak niet anders dan bij de duivel te biecht kunnen (Hazewinkel-Suringa, 1959, p. 56, geciteerd onder 6), zullen zich tot een bureau van de organisatie kunnen wenden met een verzoek om hulp.

Geheimhouding: informatie, aan het personeel van de organisatie verstrekt, zal behoudens omschreven uitzonderingen geheim dienen te worden gehouden, ook jegens het strafrechtssysteem.

Relaties met het strafrechtssysteem: De organisatie kan verzoeken om rechtshulp richten tot het systeem. Zij kan bijv. i.v.m. een verzoek om bemiddeling van een gelaedeerde vragen om identificatie van de verdachte van een diefstal, of om het achterhalen van gestolen goederen.

Behoudens te omschrijven uitzonderingen zal het systeem zich in een zaak waarvan het op deze manier kennis krijgt, niet verder mogen mengen dan nodig is ter voldoening aan het verzoek.

De relaties met het systeem veronderstellen de aanwezigheid van een aantal juristen in de staf van de organisatie die de zaken waarin haar hulp wordt ingeroepen kunnen beoordelen op hun strafrechtelijke merites. Een verzoek om rechtshulp aan het systeem zal in beginsel alleen kunnen worden gedaan en ingewilligd, als het gaat om een strafbaar feit. Het systeem kan sommige zaken "overdoen" aan de organisatie.

Beslissingen van de rechter. De organisatie zal haar bemiddeling kunnen verlenen bij het uitlokken van rechterlijke beslissingen over feiten of rechten. Als bijv. tussen de verdachte van een vermogensdelict en de gelaedeerde, die zich tot haar heeft gewend, geschil bestaat over het recht t.a.v. een goed, zal daarover de beslissing van de rechter kunnen worden ingewonnen. De organisatie zorgt, dat beide partijen door raadslieden worden bijgestaan.

23. Middels een organisatie als waarvan hier de uiterst vage omtrekken zijn aangegeven zou S zich misschien op de duur kunnen bevrijden van het wonderlijke en hoogbejaarde gedrocht dat in een klein gedeelte van de strafzaken de met de strafrechtsjustitie belaste organen op de rug springt en betovert, zodat ze dingen gaan zeggen waarin ze zelf niet geloven en dingen doen waar niemand het nut van inziet. De "rechtsorde" waarvan in dit deel van de strafzaken het herstel wordt nagestreefd is niets dan een synthetisch a priori, een hersenschim, die zich voedt met gebrek aan kennis van de werkelijkheid, en waarvan maar al te duidelijk Russell's gezegde geldt: "that any 'great ideal' which people mention with awe is really an excuse for inflicting pain on their enemies" (Russell, 1947, p. 235).

Het gaat er voor S om, zelf te doen wat namens S zo vaak van pC wordt geëist: afstand te doen van verlangens waarvan men zelf het irreële inziet, en zijn houding in overeenstemming te brengen met zijn inzicht. Over de moeilijkheid daarvan voor S (= ons) zegt Reichenbach: "... even when a cognitive clarification is reached it is difficult to change volitional attitudes. We may know that since we want a certain fundamental aim we must also accept a certain other decision, and yet we hesitate to do so. Thus we may be convinced that a criminal should not be punished, but should be put into an environment that offers him possibilities of readjustment. Nevertheless, it may be difficult for us to overcome the call for punishment, the desire for revenge, that has dictated so many of our regulations for criminals" (Reichenbach, 1963, p. 298-299). Juist voor humanisten ligt hier, lijkt me, een duidelijke taak.

Verwezen is o.a. naar:

Banton 1964	M. Banton, "The Policeman in the Community." London, 1964.
van Bemmelem 1931	J.M. van Bemmelen, "De betekenis van het strafrecht voor den normalen mensch." Den Haag, 1931.
van Bemmelen 1957	J.M. van Bemmelen, "Strafvordering. Leerboek van het Nederlandse Strafprocesrecht." Den Haag, 1957.
van Bemmelen 1958	J.M. van Bemmelen, "Criminologie. Leerboek der Misdaadkunde." Zwolle, 1958.
van Bemmelen 1965	J.M. van Bemmelen, "Ons Strafrecht. I." Haarlem, 1965.

- Berkowitz 1964 L. Berkowitz, "The Development of Motives and Values in the Child." New York - London, 1964.
- Berkowitz e.a. 1967 L. Berkowitz & A. LePage, "Weapons as aggression-eliciting stimuli", in: Journal of Personality and Social Psychology, 1967, Vol. 7, p. 202-207.
- Blau e.a. 1966 P.M. Blau & W.R. Scott (1966); "Formal Organizations." London, 1966.
- Festinger 1957 L. Festinger, "A Theory of Cognitive Dissonance." Stanford, California, 1957.
- Haggard 1959 H.W. Haggard 1959, "Devils, drugs and doctors." New York, 1959.
- Hazewinkel-Suringa 1959 D. Hazewinkel-Suringa, "De doolhof van het beroepsgeheim." Haarlem, 1959.
- ter Heide 1965 J. ter Heide, "Vrijheid. Over de zin van de straf." Den Haag, 1965.
- Hink 1968 U. Hink, "Het criminogene effect van de preventieve hechtenis", in: Documentatieblad Ministerie van Justitie, 1968, nr 1, pag. 25 e.v.
- Hulsman 1965 L.H.C Hulsman, "Handhaving van Recht." Deventer, 1965.
- Lefkowitz 1955 M. Lefkowitz, R.R. Blake & J.S. Mouton, "Status factors in pedestrian violation of traffic signals", in: Journal of Abnormal and Social Psychology, Vol. 51, 1955, pag. 704-6.
- Lorenz 1965 K. Lorenz, "Over agressie bij dier en mens." Amsterdam, 1965.
- Makarewicz 1906 J. Makarewicz, "Einführung in die Philosophie des Strafrechts." Stuttgart, 1906.
- McNamara 1967 J.H. McNamara, "Uncertainties in Police Work: The Relevance of Police Recruits' Backgrounds and Training", in: D.J. Bordua, ed., "The Police: Six Sociological Essays", New York, 1967.
- Merton 1965 R.K. Merton, "Social Theory and Social Structure." New York, 1965.
- Minkenhof 1967 A. Minkenhof, "De Nederlandse Strafvordering." Haarlem, 1967.
- Misdaad en straf 1961 "Misdaad en straf "Nederlands Gesprek Centrum. Publicatie nr. 34, Kampen, 1967.
- Mostert 1968 P. Mostert, "Vereisen de functies van het Openbaar Ministerie nieuwe wettelijke voorzieningen?" Praeadvis Nederlandse Juristen Vereniging, Zwolle, 1968.
- Parsons 1960 T. Parsons, "Structure and Process in Modern Societies." New York, 1968.
- Reichenbach 1963 H. Reichenbach, "The Rise of Scientific Philosophy." Berkeley, 1963.
- Russell 1947 B. Russell, "Philosophy of the Twentieth Century", in: D.R. Runes, ed., "Twentieth Century Philosophy." New York, 1947.
- Schwartz e.a. 1964 R.D. Schwartz & J.H. Skolnick, "Two Studies of Legal Stigma", in: H.S. Becker, ed., "The Other Side. Perspectives on Deviance." New York, 1964.
- Smidt 1884 H.J. Smidt, "Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht", Vierde Deel, Haarlem, 1884.